

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет культури і мистецтв
Кафедра музичного мистецтва

Н. Коцюрба, С. Дуда, П. Шиманський

Особливості практичної діяльності концертмейстера

Методичні рекомендації

Луцьк
2022

УДК 781.66-051(072)

К 75

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 2 від 19 жовтня 2022 р.)

Рецензенти:

Панасюк С. Л. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва факультету культури і мистецтв ВНУ імені Лесі Українки;

Тиможинський В. А. – голова ПЦК музично-теоретичних дисциплін Волинського фахового коледжу культури і мистецтв імені І.Ф. Стравінського Волинської обласної ради, Заслужений діяч мистецтв України.

Коцюрба Н.Є.

К 75 **Особливості практичної діяльності концертмейстера.** Методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи здобувачів освіти освітнього компоненту «Спеціальний клас (фортепіано)»/ Коцюрба Наталія Євгеніївна, Дуда Світлана Леонідівна, Шиманський Петро Йосипович. – Луцьк: Вежа-Друк, 2022. – 20 с.

В методичних рекомендаціях визначаються складові роботи концертмейстера, викладені методичні поради щодо роботи з хоровими та оркестровими музичними творами.

Методичні рекомендації можуть бути використані здобувачами освіти вищих навчальних музичних закладів, музичних фахових коледжів, викладачами та концертмейстерами.

УДК 781.66-051(072)

© Коцюрба Н. Є., Дуда С. Л., Шиманський П. Й.
©Волинський національний університет
імені Лесі Українки, 2022

Зміст

Вступ.....	4
Розділ 1. Основні компоненти діяльності концертмейстера.....	6
1.1 Робота з викладачем.....	6
1.2 Робота з солістом.....	6
1.3 Робота з викладачем та солістом.....	7
1.4 Індивідуальна робота	7
Розділ 2. Читання з листа як професійна навичка концертмейстера	9
Розділ 3. Роль сучасних технологій в роботі концертмейстера	10
Додаток. Музичний довідник.....	11
1. Музичні ключі.....	11
2. Словник музичних термінів	13
Рекомендована література	15
Список використаних джерел.....	16

Вступ

Професія концертмейстера є дуже поширеною, базовою у професійній музиці, вона є актуальною, сучасною. Область застосування роботи концертмейстера дуже широка – музичні школи, училища, коледжі, музичні факультети закладів вищої освіти, театри опери та балету, театри оперети, філармонії, інструментальні та хорові музичні колективи.

За визначенням української музичної енциклопедії, концертмейстер (від нім. *Konzertmeister*), також застосовується концертмайстер – термін на означення професії музиканта, що вживається у трьох значеннях:

- керівник групи інструментів у симфонічному оркестрі чи іншому груповому колективі;
- перший скрипаль оркестру;
- піаніст, що акомпанує вокалістам або інструменталістам на концертах та при підготовці до виступів [1].

Останнє твердження більше стосується роботи акомпаніатора. Важливо розрізняти ці два поняття. У словнику української мови концертмейстер – це піаніст, який допомагає виконавцям вчити їхні партії та акомпанує їм під час концертів [2]. Діяльність піаніста-концертмейстера є дуже специфічною. Вона включає в себе педагогічні, виконавські та психологічні аспекти. Концертмейстер має володіти цілим арсеналом піаністичної майстерності, глибокими знаннями з історії та теорії музичного мистецтва, вміти читати з аркуша твори різного рівня складності, підбирати по слуху, редагувати музичний текст, вміти спрощувати його, зберігаючи при цьому художній зміст твору, володіти знаннями особливостей гри з інструментами різних оркестрових груп, навиками читання оркестрових та хорових партитур, знаннями музичних ключів і термінів, мати досвід роботи з солістом, інструментальним ансамблем та хором. Важливим є артистизм та сценічна культура. В роботі зі струнниками, духовиками, вокалістами,

інструментальними та хоровими колективами концертмейстер необхідний на всіх етапах роботи з музичним твором (вибір програми, розбір твору, робота з музичним текстом, штрихами, динамікою, артикуляцією, аплікатурою, ансамблем, робота над художнім образом твору, цільністю виконання та саме концертний виступ на сцені).

Мета діяльності піаніста-концертмейстера полягає у формуванні музично-педагогічних знань, умінь, навичок, необхідних майбутнім викладачам музичного мистецтва і керівникам колективів, глибокому розумінні особливостей професійної діяльності, а також у формуванні загальної культури та музичного смаку здобувачів вищої освіти.

Розділ 1. Основні компоненти діяльності концертмейстера

1.1 Робота з викладачем

У роботі концертмейстера можна виокремити декілька складових: робота з викладачем, робота з солістом, робота з викладачем та солістом, індивідуальна робота.

Робота з викладачем є творчою співпрацею, вона включає в себе вибір програми для соліста, хору або колективу, трактовку твору, обговорення штрихових, ритмічних, динамічних особливостей твору та вирішення можливих складнощів. Якщо концертмейстер працює в класі хорового або оркестрового диригування, багато часу приділяється вивченню та розумінню диригентського жесту.

1.2 Робота з солістом

Робота з солістом передбачає розучування сольної партії з детальним розбором нотного тексту, ритмічного малюнку, штрихової палітри, аплікатури, дотримання пауз тощо. При роботі з вокалістами, духовиками, хоровими колективами треба відчувати дихання соліста. Саме від взяття дихання залежить фразування у музичному творі. Під час виконання камерно-вокальних творів піаніст-концертмейстер повинен надати виконавцю можливість непомітно перевести подих, «взяти» дихання. На стадії розбору робота проводиться у повільному темпі, не поспішаючи, дотримуючись всіх авторських вказівок та ремарок. Робота з метрономом (Метроном (від грец. Μέτρον – міра, Νόμος – закон) – прилад для визначення темпу шляхом точного відліку тривалостей музичного метру) полегшує та пришвидшує процес вивчення, допомагає зрозуміти музичний розмір твору, «вкласти» дрібні тривалості в чітку схему метро-ритмічного малюнка (див. Музичний довідник. Словник музичних термінів. Темпи за метрономом І. Н. Мельцеля).

1.3 Робота з викладачем та солістом

Спільна робота концертмейстера з викладачем та солістом передбачає ансамблеву гру. Соліст повинен брати участь в обговоренні процесу вивчення твору на всіх етапах. Концертмейстер є таким же повноцінним учасником, як соліст і викладач (керівник). Від цього залежить якість виконання, сценічна культура, психологічний комфорт. Основним критерієм музичного виконання в ансамблі є точне прочитання тексту, що має сприяти найповнішому розкриттю авторського замислу, а застосування певних виразних засобів, виконавських прийомів і штрихів спрямовано на те, щоб добитись яскравого, живого виконання. Давид Федорович Ойстрах вважав, що «участь в ансамблі грає надзвичайно позитивну роль у формуванні музиканта». На думку видатного скрипаля й педагога, досконала майстерність і виразність виконання досягаються лише за умови гри в ансамблі, й цим треба займатися все життя. Ансамблеве музикування вбачається неодмінною складовою музичного виховання, сприяючи розширенню загальномузичного та репертуарного обрію учнів, їх технічному та емоційно-художньому розвитку [3]. В класі хорового або оркестрового диригування фортепіанна партія має звучати у відповідності з трактовкою диригента. Водночас, за твердженням А. Доливо, супровід не має права бути пасивним. Концертмейстер не повинен відмовлятися від власної художньої індивідуальності, оскільки чутливий супровід тільки надасть наснаги виконавцю [4].

1.4 Індивідуальна робота

У своїй індивідуальній роботі піаніст-концертмейстер працює з текстами музичних творів, спираючись на знання теорії, історії музичного мистецтва, фортепіанного виконавства тощо, а також використовує сучасні технології. В процесі роботи з хоровиками концертмейстер опрацьовує музичні тексти для виконання *а капелла*, виконання хору з фортепіано та виконання хору з оркестром у перекладенні оркестрової партії для фортепіано. В роботі з акапельним твором піаніст повинен мати навичку читання хорової партитури,

вміти спростити її у складних випадках за рахунок випущених голосів, не втрачаючи якості звучання, допомагаючи собі педаллю, обрати відповідну аплікатуру, подумки проспівувати окремі голоси, відчувати взяття дихання виконавців, фразування, відобразити у музичному матеріалі наголоси літературного тексту твору, вміти охоплювати музичну форму даного твору зі збереженням ритмічної, динамічної та тембральної єдності, тобто ансамблю. Опрацьовуючи оркестрові партитури та перекладення оркестрових партій для фортепіано, необхідно максимально наблизити звучання інструменту до оркестрового.

Розділ 2. Читання з листа як професійна навичка концертмейстера

Невід'ємною та найскладнішою частиною роботи концертмейстера є читання з листа. У цьому процесі задіяні зір, слух, розумові та психологічні аспекти, швидкість реакції, орієнтування в тексті, вміння бачити «наперед». Р. Шуман радив молодим музикантам спочатку «пробігти» очима незнайомий твір. Піаніст має продивитись нотний текст без інструменту, зрозуміти будову та форму, сконцентруватися на змісті музики, інтонаційних ритмічних та динамічних особливостях, а при виконанні головним завданням стає відтворення мелодії в правій руці за підтримкою гармонічного супроводу в лівій, з використанням педалі, читати вісім тактів наперед, відтворювати музичний твір якомога яскравіше. Більш складним процесом є читання 4-рядкової хорової партитури для 4-голосного мішаного хору у виконанні *а капелла*. Партія тенора, яка записана в скрипковому ключі, виконується у транспонуванні на октаву вниз. Партія нижнього голосу є основою хорового акорду, вона має бути підкреслена динамічно. Концертмейстер має вибудовувати вертикаль, слухати мелодію у верхах та швидко реагувати на вступ кожного голосу, підкреслюючи його піаністично.

Розділ 3. Роль сучасних технологій в роботі концертмейстера

На допомогу концертмейстеру в його роботі приходять сучасні технології. Існує велика кількість освітніх порталів, які пропонують дистанційні курси підвищення кваліфікації, дають змогу відвідати онлайн вебінари, семінари, обговорення, наукові конференції тощо. Також останнім часом з'явилась можливість взяти участь у дистанційних всеукраїнських та міжнародних конкурсах. Комп'ютерні технології міцно увійшли у життя музикантів, зокрема й концертмейстерів. Основними напрямками стають набір музичного тексту в нотному редакторі, підбір нової нотної літератури, робота над створенням і записом фонограм. Нотні редактори (Sibelius, Finale), мультимедіа плеєри (Aimp Winamp), програми для запису та обробки цифрової музики підвищують ефективність роботи. Інтернет дає змогу скачати ноти, прослухати музичні твори, знайти інформацію про композиторів, збагатити свій музичний досвід.

Додаток. Музичний довідник.

1. Музичні ключі

Ключ – знак на початку нотного рядку, що вказує розташування нот на нотному стані. Ключ умовно позначає розміщення однієї з нот, відносно якої відраховується положення всіх інших нот. За цією ознакою розрізняють три типи ключів – ключі «фа», ключі «до», ключі «соль».

Написання цих ключів походить відповідно від латинських літер «F», «C», «G», які позначають звуки відповідної висоти.

На зображенні один і той же акорд, записаний у скрипковому, альтовому, скрипковому зі зсувом на октаву, теноровому та басовому ключах.

(chiavi in contrabasso)	(chavi naturali)	(chiavette)
Mezzo-soprano	Soprano	Violino
Tenore	Alto	Mezzo-soprano
Baritono	Tenore	Alto
Contrabasso	Basso	Tenore / Baritono

Скрипковий ключ – найпоширеніший з усіх ключів. Позначення його походить від латинської літери G, що позначає ноту «соль». Центральний завиток ключа вказує на розміщення ноти «соль» першої октави. Він розташовує «соль» першої октави на другій знизу лінійці нотного стану. У скрипковому ключі пишуться ноти для скрипки (звідси назва), більшості

дерев'яних духових музичних інструментів, частини мідних духових, ударних з визначеною висотою звука та, в більшості випадків, партія правої руки фортепіано. Також у скрипковому ключі записуються жіночі вокальні партії та тенорові; останні виконуються октавою нижче написаного.

Басовий ключ – другий за розповсюдженістю ключ після скрипкового. Розміщується на четвертій лінійці нотного стану. Цим ключем користуються інструменти з низьким тембром звучання: фагот, здебільшого віолончель, партія лівої руки фортепіано тощо. Вокальна музика для баса і баритона також зазвичай записується в басовому ключі. Партія контрабаса, записана в басовому ключі, виконується на октаву нижче.

Альтовий ключ – ключ «до» – розміщується на третій лінійці нотного стану. В альтовому ключі пишуться партії для альтів та тромбонів, у старих виданнях і рукописах - вокальні партії.

Теноровий ключ – ключ «до», походить від латинської літери C. Середня частина ключа між двома завітками визначає положення «до» першої октави. використовується іноді для фаготу, віолончелі, у старих виданнях і рукописах - тенорові вокальні партії.

Баритоновий ключ – ключ «до». Ноти в цьому ключі збігаються з нотами в баритоновому ключі «фа» [6]

2. Словник музичних термінів

Темпи за метрономом І. Н. Мельцеля

Темп (від лат. *tempus* – час) – швидкість розгортання музичної тканини твору, яке визначається числом метричних долей в процесі виконання музики за одиницю часу. Перший механічний метроном, подібний до сучасних моделей, сконструював Д. Н. Вінкель (*Dietrich Nikolaus Winkel*[en]) у 1812 р. в Амстердамі та вдосконалив І. Н. Мельцель у 1816 році. В нотах при позначенні темпу вказується кількість коливань маятника на хвилину та музична тривалість, що відповідає кожному удару.

	Італійські терміни	Орієнтовне значення	Метроном (шкала І. Мельцеля)
Дуже повільні	Grave	суворо, дуже повільно	40-48
	Largo	широко, дуже повільно	44-52
	Largemento	широко, протяжно	46-54
Досить повільні	Adagio	спокійно, повільно	48-56
	Lento	повільно	50-58
	Larghetto	швидше, ніж Largo	54-63
Повільні	Andante	повільно, помірно	58-72
	Andante maestoso	повільно й урочисто	60-69
	Andante non troppo	не дуже повільно	66-80
Помірні	Andante con moto	повільно, але рухливо	69-84
	Andantino	швидше, ніж Andante	72-88
	Moderato assai	дуже помірно	76-92
	Moderato	помірно	80-96
Жваві	Con moto	рухливо	84-100
	Allegretto moderato	помірно, жваво	88-104
	Allegretto	повільніше, ніж Allegro	92-108
	Allegretto mosso	жвавіше, ніж Allegretto	96-112

	<i>Animato</i>	жваво, натхненно	100-116
	<i>Animato assai</i>	дуже натхненно, жваво	104-120
Швидкі	<i>Allegro moderato</i>	помірно швидко	108-126
	<i>Tempo di marcia</i>	в темпі маршу	112-126
	<i>Allegro non troppo</i>	не дуже швидко	116-138
	<i>Allegro</i>	швидко, весело	120-144
	<i>Allegro molto</i>	досить швидко	138-160
	<i>Allegro assai</i>	дуже швидко	144-168
	<i>Allegro agitato</i>	швидко, збуджено	152-176
	<i>Allegro vivace</i>	повільніше, ніж <i>Vivace</i>	160-184
Дуже швидкі	<i>Vivace</i>	значно швидше, ніж <i>Allegro</i>	168-192
	<i>Presto</i>	дуже швидко	184-200
	<i>Prestissimo</i>	надзвичайно швидко	192-208

Рекомендована література

1. Коломієць А. Курс читання хорових партитур: навчально-методичний посібник для муз.-пед. факультетів і відділів пед. інститутів та пед. училищ. Київ : Музична Україна, 1977.
2. Шип С.В. Музична форма від звуку до стилю: навчальний посібник. Київ : Заповіт, 1998.
3. Кашкадамова Н.Б. Мистецтво виконання музики на клавішно-струнних інструментах (клавикорд, клавесин, фортепіано). Тернопіль : Астон, 1998.
4. Рибальченко С. В. Жанр мініатюри в контексті українського скрипкового мистецтва. Мистецькі пошуки. Вип. 1. Суми, 2018.
5. Нікітська О. Виникнення концертмейстерської спеціальності в Україні. Харків, 2000.
6. Українська музична енциклопедія. Т. 1 / Гол. редкол. Г. Скрипник; Національна Академія Наук України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ : Видавництво Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2006. 680 с.
7. Залеський О. Мала українська музична енциклопедія. Мюнхен : Дніпрова Хвиля, 1971. 125 с.
8. Словник-довідник музичних термінів за книгами Ю.Є. Юцевича : веб-сайт. URL: <http://term.in.ua/dodatki/11-tempi-za-metronomom.html>.
9. Форми та методи самостійної роботи студента над хоровою партитурою : навч.-метод. посіб. для студ. мист. навч. закл. I–IV рівнів акредитації спец. 025 «Музичне мистецтво» / П. Й. Шиманський, В. Є. Гаврилюк, В. А. Тиможинський, В. А. Чепелюк. Луцьк : ВежаДрук, 2020. 218 с.

Список використаних джерел

1. Концертмейстер; Концертмейстерство // Українська музична енциклопедія. Т. 2: [Е – К] / Гол. редкол. Г. Скрипник. Київ : Видавництво Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2008. с. 538-539.
2. Академічний тлумачний словник (1970–1980). Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. с. 275.
3. Полянська К. В. Особливості формування навичок ансамблевої гри в учнів-віолончелістів у дитячих школах мистецтв, Актуальні питання мистецької освіти та виховання. Вип. 2 (8). 2016. с. 214.
4. Колоскова Ж. Роль концертмейстера в процесі підготовки хорового диригента в умовах мистецького факультету. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, Випуск 139, с. 262.
5. Словник-довідник музичних термінів за книгами Ю.Є. Юцевича : веб-сайт. URL: <http://term.in.ua/dodatki/11-tempi-za-metronomom.html>.

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Навчально-методичне видання

Коцюрба Наталія Євгеніївна, Дуда Світлана Леонідівна,
Шиманський Петро Йосипович

Особливості практичної діяльності концертмейстера

Методичні рекомендації
для самостійної та індивідуальної роботи здобувачів освіти
освітнього компоненту «Спеціальний клас (фортепіано)»

Друкується в авторській редакції

Формат 60x84 1/16. Обсяг 1,16 ум. друк. арк., 1,04 обл.-вид. арк.
Наклад 50 пр. Зам. 81. Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.